

SOCIALDEMOKRATIN I ETT NYTT ÅRHUNDRADE

Sex bidrag till en
ideologisk framtidsdebatt

Red. Payam Moula & Jimmy Sand

S-AKADEMIKERS SKRIFTSERIE # 1

S-akademikers skriftserie ges ut av
Tjänstemännens socialdemokratiska förening
Göteborg • www.s-akademiker.se
E-post: info@s-akademiker.se

*Kopiering eller annat mångfaldigande
kräver förlagets särskilda tillstånd*

© författarna och Tjänstemännens socialdemokratiska förening
Formgivning Jimmy Sand
Omslagsbild Pixabay
Tryck Publit, Stockholm 2017

ISBN 978-91-984165-0-3

En skriftserie för socialdemokratiska idéer

TJÄNSTEMÄNNENS SOCIALDEMOKRATISKA FÖRENING har inlett utgivningen av *S-akademikers skriftserie* för att publicera klassisk och nyskriven socialdemokratisk idélitteratur. Volymen som du håller i din hand är den första i serien, och den ska ses som ett pilotprojekt. Fungerar det väl är planen att fortsätta med utgivningen, så hör gärna av dig till oss med synpunkter – förslag till förbättringar eller bara några uppskattande ord är varmt välkomna. Kontaktinformation hittar du högst upp på föregående sida.

Om utgivningen av skriftserien kan fortsätta är vår önskan att som andra volym återutge en klassiker som präglat generationer av socialdemokrater. Hör av dig till oss om du är nyfiken!

Jimmy Sand och Erik Vestin, ansvariga för skriftserien.

Tjänstemännens S-förening

Tjänstemännens socialdemokratiska förening är en sammanslutning av tjänstemän och akademiker som vill bidra till socialdemokratins policyutveckling. Geografiskt har vi vår bas i Göteborg.

Många av våra medlemmar är fackligt aktiva men föreningen är helt oberoende av facklig tillhörighet.

Vi anordnar möten, studiecirklar, föreläsningar med mera och arbetar målmedvetet för att föra fram medlemmarnas synpunkter såväl innanför som utanför Socialdemokraterna.

INNEHÅLL

FÖRORD.....	7
I. <i>Politikens uppgift, livskvalitet och framgångslandet Sverige</i>	
Payam Moula.....	23
II. <i>Socialdemokratin och miljön – en aktivistisk strukturreformism</i>	
Kajsa Borgnäs.....	43
III. <i>Socialdemokratin jämlighetsidé – fem nyckelbegrepp</i>	
Sven Ove Hansson.....	57
IV. <i>Är det verkligen jobb vi vill ha, till varje tänkbart pris?</i>	
Ulrika Lorentzi.....	73
V. <i>Socialdemokratin och flyktingkrisen</i>	
Björn Östbring.....	97
VI. <i>Ett samtal om värderingar i ett nytt politiskt landskap</i>	
Anne-Marie Lindgren & Payam Moula.....	123
MEDVERKANDE.....	137

Förord

EGENTLIGEN ÄR DET MÄRKLIGT. I riksdagsvalet 2010 fick Socialdemokraterna lite drygt 30 procent av väljarnas röster. Ett sådant valresultat i ett hederligt demokratiskt val skulle, när det gäller vilket annat parti som helst, tas emot som ett besked om dess styrka och förmåga att göra sig gällande i landets politik. I Sverige togs det som intäkt för att Socialdemokraterna befann sig i den djupaste krisen i partiets historia. Med denna iakttagelse inledde Kjell-Olof Feldt, socialdemokratisk finansminister 1982-1990, en bok som kom för några år sedan. Han har onekligen en poäng.¹

Men Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, SAP, är inte vilket parti som helst. Under de 85 åren från den allmänna och lika rösträttens införande, 1921, till valförlusten 2006 styrde partiet landet i sammanlagt 68 år. Av dessa var 44 år utan avbrott, med undantag för tre månader 1936. Det har i hög grad definierat svensk 1900-talshistoria. Från 1932 fram till 1991 års val låg resultatet aldrig under 40 procent. Nu tycks väljarstödet istället ha parkerat sig på nivån kring 30 procent, och det får naturligtvis betydelse för den socialdemokratiska självbilden såväl som möjligheterna att förändra samhället. Vilket i sin tur återverkar på väljarstödet.

Vart pekar kompassen?

Inför riksdagsvalet 2010 varnade profilerade företrädare för att skrämja bort medelklassen, särskilt i storstadsområden, och före-

¹ Feldt 2012.

språkade därför att Socialdemokraterna skulle acceptera borgerlig politik som jobbskatteavdrag, avdrag för hushållsnära tjänster, mer valfrihet i skola och omsorg och slopad fastighetsskatt.² Partiets egen linje var mer vag, inte minst på grund av det långtgående samarbetet med Miljöpartiet och Vänsterpartiet.

Efter valet utbröt en välgörande krisdebatt, inte minst på socialdemokratiska bloggar – liksom i tidskrifter som *Tiden*, ungdomsförbundets *Tvårdrag*, studentförbundets *Libertas*, samt i mer fristående Arenagruppens olika publikationer. För att ta ett samlat grepp tillsatte partiet en kriskommission. Dess slutrapport *Omstart för socialdemokratin* innebar en omprövning på en rad områden av partiets politik, med hänsyn till aktuell forskning och omvärldsutveckling.³ Sedan kom tumultet kring den nya partiledaren Håkan Juholt. Han avgick, för att efterträdas av Stefan Löfven. Då lade sig lugnet. Men då hade också framtidsdebatten tystnat.

Riksdagsvalet 2010 medförde även att Sverigedemokraterna – ett nationalistiskt, populistiskt och starkt socialkonservativt parti med rötterna i 1990-talets nynazistiska rörelse – tog plats i landets främsta lagstiftande församling. Fyra år tidigare hade Socialdemokraterna tappat framför allt väljare ur tjänstemannakollektivet till Moderaterna.⁴ Nu gick en del av arbetarväljarna, en grupp som traditionellt har röstat på Socialdemokraterna, till det nya riksdagspartiet.⁵ I takt med att Sverigedemokraterna växer i opinionen – med en motsvarande trend runt om i Europa, och liknande i USA med valet av Donald Trump – återkommer kraven, från röster som Aftonbladets kulturredaktör Åsa Linderborg, på socialdemokratin att gå åt vänster och bli mer populistisk.⁶ Det framhålls som den enda vägen ur krisen, till att bli relevant som förr.

Personligen tror jag inte att nyckeln till socialdemokratin framtid ligger i vare sig att gå åt vänster eller att anpassa politiken till

² Se t.ex. Melin 2010.

³ Sveriges socialdemokratiska arbetareparti 2011.

⁴ Oscarsson & Holmberg 2008.

⁵ Demker 2014.

⁶ Se t.ex. Aftonbladet den 21 mars 2017 och Magasinet Arena nr 1/2017.

opinionsundersökningar bland medelklassen. De som föreslår det skjuter vid sidan av målet. Snarare bör vi fråga oss vad som är det väsentliga hos socialdemokratien och vilket slags samhälle vi vill ha på medellång sikt. Fokus måste ligga någonstans i spannet mellan dagspolitikens snabba utspel och högtidstalens vackra ord. Följden kan mycket väl bli en politisk vänstersväng, eller uppslutning kring avdrag för hushållsnära tjänster. Men vi måste veta varför.

Varför ska medelklassen rösta på Socialdemokraterna, om andra står för samma politik? Om lösningen på socialdemokratiens kris är att gå åt vänster, varför lockar inte Vänsterpartiet fler av de missnöjda arbetarväljarna? Jag tror att problemformuleringen är fel. Med utgångspunkt i vad som faktiskt fungerat behöver vi ställa oss frågan om varför vi ska vara just socialdemokrater.

Det väsentliga hos socialdemokratien

Vad är då socialdemokrati? Ett sätt att besvara frågan är att utgå från den familj av partier som kallar sig för socialdemokrater och den politik som de för. Det skulle ge en ganska splittrad bild, eftersom de socialdemokratiska partierna i praktiken skiljer sig åt en hel del – på grund av historiska omständigheter och varierande sociala och politiska förhållanden i de olika länder där de verkar. Detta även om vi skulle begränsa oss till Europa.⁷ Om vi istället lyfter blicken för att betrakta alla de partier som är medlemmar i Socialistinternationalen – som svenska Socialdemokraterna nyligen lämnade – så finner vi att urvalet omfattar exempelvis Nationaldemokratiska partiet, som styrde Egypten fram till den arabiska våren 2011 (då partiet också uteslöts ur Socialistinternationalen), liksom Sandinistiska nationella befrielsefronten, Nicaraguas regeringsparti som har förbjudit abort under alla omständigheter.

Ett annat sätt att besvara frågan om vad socialdemokrati är skulle vara att betrakta det som en ideologisk kompromiss – ett slags försiktig socialism eller omtänksam liberalism. Statsvetaren Herbert

⁷ För en genomgång, se Pettersson 2005.

Tingsten gjorde på sin tid stor sak av att Socialdemokraterna på 1920-talet bröt med den ortodoxa marxismen.⁸ Därmed blev det i hans ögon ett parti för vilket makten närmast är ett självändamål. Tingstens verk har fått stort inflytande över förståelsen av socialdemokratins ideologi – eller ideologilöshet – och hans tes ekar än i dag hos radikaler som knappt hört talas om professorn som blev chefredaktör för Dagens Nyheter. Andra forskare – som idéhistorikern Sten O Karlsson och statsvetaren Sheri Berman – har sedermera visat att socialdemokratien är en distinkt politisk ideologi som ska bedömas för sina egna företrädare och tillkortakommanden.⁹

I anslutning till statsvetarna Bo Rothstein och Sven Steinmo vill jag definiera socialdemokrati som en politisk och ekonomisk modell uppbyggd på tre grundläggande åtaganden.¹⁰ För *det första*, att förse samtliga samhällsmedlemmar, oberoende av bakgrund, med en uppsättning sociala rättigheter genom välfärdstjänster och trygghetssystem. En universalistisk välfärdsstat erbjuder samma tjänster och ersättningar till alla samhällsskikt – så generösa och av så hög kvalitet att såväl medel- som arbetarklassen använder dem. För *det andra*, att tämja, men inte ersätta, marknadsekonomin. Det innebär ett bejakande av ökat välstånd genom strukturell förändring, kombinerat med en insikt om att de ekonomiska krafterna behöver ett ramverk av institutioner för att fungera väl och tjäna allmänintresset.¹¹ Samt för *det tredje*, att driva samhällsutvecklingen framåt, snarare än att värna det rådande eller eftersträva ett optimalt jämviktsläge. Staten och det offentliga används som verktyg för att förbättra individens livsmöjligheter oberoende av exempelvis familjebakgrund, kön eller etnicitet. Varje samhällsmedlem ska vara kapabel att frigöra och fullfölja sin potential.

⁸ Tingsten 1941.

⁹ Karlsson 2001; Berman 2006.

¹⁰ Rothstein & Steinmo 2015. Rothstein 2010 tar upp bara de två förra.

¹¹ Här har fackföreningsrörelsen, Saltsjöbadsmodellens konfliktlösningsmekanism, en stark arbetslöshetsförsäkring samt den aktiva arbetsmarknadspolitiken varit av central betydelse. Det har främjat löntagarnas positiva inställning till en dynamisk och öppen ekonomi. Detta tar Rothstein och Steinmo inte upp.

Sex bidrag till en ideologisk framtidsdebatt

Föreliggande antologi samlar en rad essäer för en idédebatt om socialdemokratins framtid. Författarna är alla socialdemokrater – med ett undantag som jag återkommer till – och samtliga resonerar och reflekterar kring frågeställningar och ämnen som de själva intresserar sig för, förankrade i sin personliga förståelse av socialdemokratien. Det är inte nödvändigtvis så att var och en håller med de övriga om allt de skriver i sina bidrag till antologin.

Titeln *Socialdemokratien i ett nytt århundrade* anspelar på Hjalmar Brantings *Socialdemokratiens århundrade*, som gavs ut i två delar 1904 och 1906. Branting skildrade hur arbetarrörelsen växte fram i industrialiseringens kölvatten och som en arvtagare till franska revolutionen – kampen för rösträtt förenades med kampen för arbetsrätt. Det var alltså 1800-talet som bokverkets titel åsyftade, men i historiens backspegel skulle den passa bättre för 1900-talet. Det var det århundradet, åtminstone i Norden och i synnerhet Sverige, som kom att präglas av den politiska och ekonomiska modell som Rothstein och Steinmo i det föregående definierade. Därför kunde Anders Nilsson och Örjan Nyström, två av den samtida socialdemokratins främsta teoretiker, använda titeln *Den sociala demokratins andra århundrade?* för en bok som kom ut för tolv år sedan. Det är en gedigen lunta som, utifrån en analys av de förändrade förutsättningarna för den socialdemokratiska välfärds- och arbetsmarknadsmodellen, försöker sig på en förnyelse av reformistisk strategi för att åstadkomma ett jämlikt samhälle under 2000-talet. I likhet med Nilssons och Nyströms bok är ambitionen med denna antologi att säga något om socialdemokratins framtid.

I.

Socialdemokratien kan förstås som en modern tillämpning av aristotelisk politisk teori, enligt den nordamerikanska filosofen Martha Nussbaum som skrev en essä på temat i början av 1990-talet. Givetvis kan inte Aristoteles, som levde och verkade i Aten för 2 300 år sedan, approprieras av en rörelse som växte fram först under 1800-talet. Men socialdemokratien har som sitt övergripande

de mål att säkerställa ett gott liv för alla medborgare, och de medel den har att tillgå är samhällets institutioner – eller *arkitektoniska funktioner*, för att använda formuleringen hos Aristoteles. Med andra ord kännetecknas socialdemokratien – som aristotelisk politisk teori – av dels en idé om det goda livet, dels ett synsätt som betonar institutioners betydelse. I båda dessa bemärkelser skiljer den sig, framhåller Nussbaum, från liberalismen.¹²

I sitt bidrag till den här antologin, *Politikens uppgift, livskvalitet och framgångslandet Sverige*, tar **Payam Moula** sin utgångspunkt hos Aristoteles. Enligt den grekiske filosofen är ändamålet för samhällets institutioner att föra samtliga samhällsmedlemmar över en tröskel, där villkoren och omständigheterna för att träffa val och leva ett gott liv föreligger. Medan liberaler har betonat meritokrati som fördelningsprincip för exempelvis offentliga ämbeten, och inom politisk teori har ägnat möda åt frågan om en rättvis fördelning av materiella resurser, så är en aristotelisk politisk teori mer intresserad av om huruvida förutsättningarna finns för människor att leva ett gott liv. I sitt bidrag ansluter sig Moula till den så kallade *förmågemodell* ('capability approach') som har utvecklats av Martha Nussbaum och Amartya Sen. Den grundläggande frågan för denna modell, eller ansats, är frågan om vilka funktioner som gör människan kapabel att frigöra och fullfölja sin potential. Modellen kan fungera som ett slags måttstock för att utvärdera hur väl socialdemokratien har lyckats med sin politik.¹³

II.

Socialdemokratien har alltid haft en ambivalens i sitt förhållande till kapitalismen. Från det första partiprogrammet, antaget 1897, fram till och med det som antogs 1990, har det funnits en portalparagraf om att omdana samhällets ekonomiska organisation. Detta för att genomföra den sociala frigörelsen av arbetarklassen, de undertryckta eller utsugna klasserna, eller för att frigöra flertalet/medborgarna från ett mindretal kapitalägare eller "varje slags makt-

¹² Nussbaum 1995.

¹³ Sen 1985; Nussbaum 2013.

grupper utanför deras kontroll” (ordval varierar med årgång av partiprogrammet).¹⁴ Samtidigt har socialdemokratin – inbegripet den fackliga grenen LO, såväl som den parlamentariska grenen SAP¹⁵ – varit skicklig på att tämja kapitalismen och marknadskrafterna för samhällsekonomisk utveckling och ökat välstånd för flertalet. Genom en särskild välfärds- och arbetsmarknadsmodell har politiken spridit riskerna och underlättat övergången till nya jobb, så att de sociala kostnaderna för den ekonomiska utvecklingen har kunnat minimeras. Vid 1800-talets mitt var Sverige ett av Europas fattigaste länder. Industrialiseringen tog inte fart förrän på 1870-talet, men sedan gick det fort och redan mot slutet av 1960-landet var Sverige ett av världens rikaste länder (sett till BNP per capita).

I sitt bidrag, *Socialdemokratin och miljön – en aktivistisk strukturreformism*, beskriver **Kajsa Borgnäs** arbetarrörelsens ambivalens inför kapitalismen som ett spänningsförhållande mellan produktivism och konservering. Sedan socialdemokratin växte fram i kölvattnet av industrialiseringen har fokus i första hand legat på den sociala hållbarheten, men under de senaste decennierna har också den ekologiska hållbarheten kommit ifråga.¹⁶ Om en omställning av samhället ska vara möjlig, så kan det inte enbart vara frågan om att förändra individens konsumtionsmönster och livsstilsval. Det krävs också strukturreformer och investeringar i infrastruktur. Socialdemokratiens framgångsrika historia har visat att staten kan vara ett kraftfullt verktyg, som det gäller att ta i bruk för att skapa en hållbar balans mellan arbete, kapital och miljö.

III.

Enligt Norberto Bobbio, som vid sin död 2004 var professor emeritus i politisk filosofi och rättsteori vid universitetet i Turin, är det

¹⁴ Misgeld (red.) 2001.

¹⁵ SAP är förkortning för Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, medan LO står för Landsorganisationen.

¹⁶ Modellen med tre dimensioner av hållbarhet – ekologisk, social och ekonomisk – populariserades genom den så kallade Brundtlandrapporten från 1987. Hägerhäll (red.) 1988.

synen på jämlikhet som skiljer vänster från höger inom politiken. Vänsterns särprägel är ambitionen att minska sociala skillnader och göra naturgivna ojämlikheter mindre smärtsamma. Högern är mer benägen att godta det naturgivna, men också sådant som etablerats genom sedvana, tradition och spontan ordning.¹⁷

Ekonomisk ojämlikhet uppstår där det finns produktionsöverskott. Om resurserna i ett samhälle nått och jämnt räcker till för att alla dess medlemmar ska ha försörjning blir det helt enkelt inget över som någon kan tillskansa sig framför en annan. Men närhelst det finns ett överskott måste detta fördelas på något sätt, och det är styrkeförhållandena mellan olika parter i samhället som avgör fördelningen.¹⁸ Sedan 1970-talet har inkomstskillnaderna minskat *mellan* länder, men ökat *inom* de flesta länder. Hundratals miljoner i Kina, Indien, Indonesien, Brasilien och Egypten har fått det avsevärt bättre. Samtidigt ser vi stagnerande realinkomster för den globala övre medelklassen – människor i Östeuropas forna kommunistländer och i Latinamerika, liksom en betydande del av de rika ländernas industriarbetare. Detta är nog den främsta förklaringen till stödet för fascistiska, nationalistiska och högerpopulistiska partier och politiker: Sverigedemokraterna, Donald Trump, Frankrikes Nationella fronten, Ungerns Victor Órban, med flera.¹⁹

Frågan om jämlikhet har under de senare åren väckt stort intresse bland forskare, exempelvis ekonomer som Thomas Piketty, epidemiologer som Michael Marmot och sociologer som Göran Therborn.²⁰ **Sven Ove Hansson**, som skrivit bidraget *Socialdemokratins jämlikhetsidé – fem nyckelbegrepp*, tar sig an jämlikhetsbegreppet som filosof. Bland annat diskuterar han den påstådda motsättningen mellan idealen frihet och jämlikhet, liksom den konkurrerande idén om rättvisa i förhållande till prestation – att människor måste bli belönade för sina arbetsinsatser. I rimlig utsträckning kan det vara en god princip, men ojämlikhet är socialt

¹⁷ Bobbio 1998.

¹⁸ Molander 2014.

¹⁹ Milanovic 2012.

²⁰ Marmot 2006; Piketty 2015; Therborn 2016.

ärftligt och skillnader mellan vuxnas livsvillkor förs obönhörligen vidare till barnen. Om målet är ett gott samhälle för alla, så måste människor få många chanser och möjligheter i sina liv.

IV.

Gunnar Myrdal, nationalekonom och socialdemokrat, resonerade i ett par artiklar i tidskriften *Spektrum* år 1932 kring vad han beskrev som socialpolitikens dilemma.²¹ (Vi kan notera att professor Myrdal, som senare bland annat skulle bli både handelsminister (1945-47) och ekonomipristagare till Alfred Nobels minne (1974), var förtjust i att tala om dilemma: hans internationellt troligen mest kända verk heter *An American Dilemma* (1944) och handlar om rasismen i USA och dess inverkan på demokratin.)

I de båda artiklarna från 1932 diskuterar Myrdal den socialpolitiska ideologi som progressiva liberaler, och en del konservativa, från 1800-talets senare hälft börjat utveckla som svar på den så kallade "sociala frågan". För den nya arbetarklass som växte fram med industrialiseringen var förhållandena svåra: man bodde på varandra i vad som närmast kan beskrivas som kåkstäder, sjukdomar spreds, moralen brutaliserades och brottsligheten var hög, familjelivet gick mot upplösning, prostitution och alkoholism bredde ut sig. Det blev startskottet för en expanderande socialpolitik, inriktad på insatser som att ge de fattiga fattigunderstöd, de arbetslösa arbetslöshetsunderstöd, lägga de sjuka på sjukhus, internera alkoholister på alkoholisthem, psykiskt sjuka på mentalvårdsanstalter, och så vidare. Marxister, inklusive Karl Marx själv, var skeptiska då deras historiefilosofi lär att kapitalismen ändå kommer att gå under, medan högern bekymrade sig om de stigande kostnaderna. Myrdal ville lösa dilemma genom att socialpolitiken ska bli *profylaktisk*, förebyggande, vilket betalar sig genom att det gör samhället mer produktivt.

Tillsammans med hustrun Alva Myrdal, född Reimer – även hon en av socialdemokratins främsta intellektuella, sedermera inflytelserik inom skolpolitiken och i frågor kring barnomsorg, statsråd 1966-1973 och mottagare av Nobels fredspris 1982 – skrev

²¹ Myrdal 1932a, 1932b.

Gunnar Myrdal år 1934 boken *Kris i befolkningsfrågan*.²² Förutom att de förmådde att omdefiniera en debatt som fram till dess varit starkt högerviden, så resonerade makarna Myrdal kring hur omvälvande teknologisk förändring kan vara för arbetslivet och därmed i förlängningen också för människors livsvillkor. Den tekniska utvecklingen, som ger oss allt bättre och billigare varor, gör att produktionen kräver allt mindre kroppsarbete och i gengäld ställer högre krav på kognitiva förmågor. Men dessa ”skärpta kvalitetskrav” gör också att många sorteras ut från arbetsmarknaden. Allt detta är märkligt bekant att läsa, med tanke på dagens debatt om ”enkla jobb” och robotisering.²³ Ur de politiskt konservativas synvinkel skapar utsorteringen något som på 1930-talet benämndes ”understödstagaranda” (i våra dagar kallat ”bidragsberoende”) som måste disciplineras bort. Det är förvisso så, menar makarna Myrdal, att om någon skulle råka bli arbetslös så blir den snart mindre arbetsduglig. En längre tids arbetslöshet ”försämrar arbetskvaliteten hos människomaterialet”. De argumenterar för det som Gunnar betecknat som profylaktisk socialpolitik, ett synsätt som i dag kan komma till uttryck i det som kallas sociala investeringar: Den sociala hållbarheten undergrävs av att människor sorteras ut, och förebyggande insatser som på kort sikt kan vara väl så kostsamma kan komma att betala sig på längre sikt. Den mänskliga och samhälleliga kostnaden för social utslagning är helt enkelt större.

I sitt bidrag, *Är det verkligen jobb vi vill ha, till varje tänkbart pris?*, diskuterar **Ulrika Lorentzi** de Nya Moderaternas arbetslinje (egentligen en arbetsutbudslinje) såväl som den så kallade arbetskritik som har sociologen Roland Paulsen som sin i Sverige mest kända företrädare. Det är en diskussion som kretsar kring nya, eller kanske egentligen inte så nya som vi tror, klassförhållanden på arbetsmarknaden. Lorentzi är – i traditionen efter makarna Myrdal – en sådan socialdemokratisk röst som har saknats i debatten om arbete, prekariat, ekonomisk utsatthet och ojämställdhet.

²² Myrdal & Myrdal 1997 (orig. 1934).

²³ Se t.ex. Brynjolfsson & McAfee 2015; Grape & Hällö 2016.

Den brittiske historikern Tony Judt avled i augusti 2010, efter att ha lidit av ALS – en nervsjukdom som medför att musklerna långsamt slutar fungera, en efter en tills även andningen upphör. Under sin sista tid dikterade han boken *Illa far landet*, där han diskuterar socialdemokratiens nedgång ungefär sedan 1970-talets början.²⁴ Det kanske mest intressanta är att han ser hur projektet – sjösatt av sådana som nationalekonomen Milton Friedman, Storbritanniens premiärminister Margaret Thatcher och USA:s president Ronald Reagan – att montera ned staten har slagit över i en motsatt rörelse. Parallellt med ökad globalisering har det gemensamma backat från sitt åtagande för välfärden och villkoren på arbetsmarknaden. Det har inte lett till ett mer dynamiskt samhälle, där tillväxtens stora flod lyfter de små båtarna, utan till ett samhälle där individen på egen hand får hantera utvecklingens risker.

När var och en hänvisar åt sig själv tar rädslan makten över oss. Den stora frågan är inte längre om vi ska ha mer stat eller mer marknad, utan vilket slags stat vi ska ha – en repressiv stat eller en välfärdsstat. Liberalismen är i kris, men socialdemokratin har inte gripit tillfället. Istället stiger andra fram med sina svar på frågan om statens roll. Högerpopulister, men också andra slags auktoritära ledare, talar till vår rädsla och pekar ut en enkel väg till trygghet.²⁵

Björn Östbring, som har skrivit bidraget *Socialdemokratin och flyktingkrisen*, är – till skillnad från övriga medverkande i denna antologi – inte själv socialdemokrat. Men som doktorand i statsvetenskap ägnar han sig åt frågor om migration, asylrätten och nationalstaten. I sin essä tar han utgångspunkten i den rödgröna regeringens migrationspolitiska omsvängning under hösten 2015, men han drar också – likt socialdemokraten Judt i en diskussion om nationalekonomerna Friedrich Hayek och John Maynard Keynes – fram de slutsatser som efter andra världskriget kunde dras av de liberala institutionernas sammanbrott under mellankrigstiden som ledde fram till kriget. Socialdemokrati representerar, som

²⁴ Judt 2011.

²⁵ Se Müller 2016 för en diskussion om populismens beskaffenhet.

Judt konstaterar, kanske inte vare sig ett idealistiskt förflutet eller en idealistisk framtid. Men den kan vara det bästa värdet mot ett samhälle av rädda människor. Östbring placerar flyktingkrisens moraliska dilemma i centrum för den diskussionen.

VI.

Det moderna svenska partisystemet har i hög grad formats av djupgående samhällskonflikter med uppkomst i industrialiseringen. Under större delen av tiden sedan den allmänna och lika rösträttens införande – fram till så sent som mot slutet av 1980-talet – har det funnits fem partier i Sveriges riksdag: Centerpartiet (tidigare Bondeförbundet), Liberalerna (Folkpartiet), Moderaterna (Högerpartiet), Socialdemokraterna samt Vänsterpartiet (Sveriges kommunistiska parti). De har alla formerat sig utmed en eller två av de politiska skiljelinjer som statsvetarna Seymour Martin Lipset och Stein Rokkan mot slutet av 1960-talet skildrade i en numera klassisk teori, nämligen *stad-landsbygd* och *arbetare-kapital*.²⁶ Den sistnämnda har varit särskilt betydelsefull, och den har kommit till uttryck genom klassröstandet och höger/vänsterskalan.

Skiljelinjen mellan arbetare och kapital var självklar så länge industrin dominerade arbetsmarknaden, men efter att ha nått en topp i de flesta västländer omkring 1970 sjönk andelen av de sysselsatta som fanns inom industrin. Sociologen Daniel Bell myntade uttrycket ”det postindustriella samhället”, och han resonerade kring hur tjänstesektorn skulle komma att prägla den politiska logiken på ett motsvarande sätt som industrin dittills hade gjort.²⁷ Statsvetaren Roland Inglehart formulerade tesen om en förskjutning av värderingar i postindustriella samhällen: I allt högre grad betraktas de materiella behoven som givna, och istället betonar medborgarna så kallat ”postmateriella värden” som autonomi, självförverkligande, en god miljö och jämställdhet.²⁸

En rad vetenskapliga studier har pekat på att väljare i arbetar-

²⁶ Lipset & Rokkan 1990 (orig. 1967).

²⁷ Bell 1973.

²⁸ Inglehart 1977.

klassyrken tenderar att stå till vänster i socioekonomiska frågor (förespråkar mindre löneskillnader, ökad fördelningspolitik och jämlikhet som central politisk idé), men är generellt konservativa i värderingsfrågor (skeptiska till homosexualitet och invandring, för hårdare tag mot brottslingar och mer konformistiska).²⁹ Traditionellt har Socialdemokraterna lyckats nå framgång bland arbetarväljare genom att lägga tyngdpunkten på socioekonomiska reformer, men har med förtroendet som det ger förmått driva på också i värderingsfrågor. Det senaste decenniet har högerpopulistiska och nationalkonservativa partier runtom i Europa, som Sverigedemokraterna, samlat stöd framför allt bland arbetare. Dessa partier står generellt inte särskilt långt till vänster på den socioekonomiska skalan, men de som röstar på dem identifierar sig med högerpopulisternas ståndpunkter i värderingsfrågor.³⁰

Antologins sista essä är ett samtal mellan **Anne-Marie Lindgren** och **Payam Moula**, *Ett samtal om värderingar i ett nytt politiskt landskap*. De diskuterar den värderingsdimension, den så kallade GAL/TAN-skala, som brukar anses komplettera höger/vänsterskalan i analysen av de politiska partiernas positioner i förhållande till varandra. För närvarande, konstaterar de, förefaller det som att skalan tippat över mot den konservativa änden (TAN, det vill säga *traditionell, auktoritär, nationell*). Men det betyder inte att den klassiska höger/vänsterskalan är överspelad, för de frågor som hamnar i fokus – gemenskap, migration, tiggeri och så vidare – kan i grund och botten inte lösas annat än genom jämlikhetspolitik.

Slutord

Vi är två som delar på redaktörskapet för den här antologin. Initiativet togs av Payam Moula, och det är han som har fått med de medverkande och diskuterat de olika texterna med dem. Under tecknad, Jimmy Sand, kom in i processen först under det senaste

²⁹ Se t.ex. Svallfors 2004.

³⁰ Se t.ex. Kokkonen 2015.

halvåret. Jag har gjort sådant som att se till så att notapparater och referenslistor stämmer, att formalia kring utgivning fungerar och att formge boken. Och så har jag skrivit det här förordet.

Antologin skulle nog inte ha blivit en bok om det inte varit för min partiförening, Tjänstemännens socialdemokratiska förening, som med den inleder *S-akademikers skriftserie*. Ett särskilt tack till Erik Vestin, som presenterade idén i föreningens styrelse så att projektet kunde bli verklighet. Med detta önskar jag god läsning!

Gothenburg, Majorna, november 2017.

Jimmy Sand.

Referenser

Bell, Daniel, "The Coming of the Post-Industrial Society", *The Educational Forum*, vol. 40, nr 4/1973, s. 574-579.

Berman, Sheri, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*, Cambridge University Press 2006.

Bobbio, Norberto, *Vänster och höger: Essä om en politisk distinktion (Destra e sinistra)*, 1994), översatt av Ervin Rosenberg, Atlas 1998.

Branting, Hjalmar, *Socialdemokratiens århundrade*, två volymer, Ljus 1904-1906.

Brynjolfsson, Erik & Andrew McAfee, *Den andra maskinåldern: Arbete, utveckling och välbefinnande i en tid av briljant teknologi (The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies)*, 2014), översatt av Joel Nordqvist, Daidalos 2015.

Demker, Marie, *Sverige åt svenskarna: Motstånd och mobilisering mot invandring och invandrare i Sverige*, Atlas 2014.

Feldt, Kjell-Olof, *En kritisk betraktelse: Om socialdemokratiens seger och kris*, Albert Bonniers förlag 2012.

Grape, Linda & Torbjörn Hällö, "Enkla jobb" – medicin eller diagnos?, Landsorganisationen i Sverige 2016.

- Hägerhäll, Bertil (red.), *Vår gemensamma framtid: Rapport från Världskommissionen för miljö och utveckling under ordförandeskap av Gro Harlem Brundtland (Our common future, 1987)*, Bokförlaget Prisma och Tiden förlag, 1988.
- Inglehart, Roland, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton University Press 1977.
- Judt, Tony, *Illå får landet (Ill fares the land, 2010)*, översatt av Lars Ohlsson, Karneval 2011.
- Karlsson, Sten O., *Det intelligenta samhället: En omtolkning av socialdemokratins idéhistoria*, Carlsson 2001.
- Kokkonen, Andrej, "Vad kan förklara Sverigedemokraternas framgångar?", *Ekonomisk Debatt*, nr 4/2015, s. 29-39.
- Linderborg, Åsa, "Sossar med (s)kyggslapp", *Aftonbladet* den 21 mars 2017.
- _____ "Åsa Linderborg: De borde vara mer vänsterpopulistiska", *Magasinet Arena* nr 1/2017.
- Lipset, Seymour Martin & Stein Rokkan, "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments" (original 1967), Peter Mair (red.) *The West European Party System*, Oxford University Press 1990. s. 91-111.
- Marmot, Michael, *Statussyndromet: Hur vår sociala position påverkar hälsan och livslängden (Status syndrome: How our social standing directly affects our health and life expectancy, 2004)*, översatt av Göran Grip, Natur och kultur 2006.
- Melin, Carl, *Från medgång till nedgång: Finn(s) det en väg tillbaka?* Premiss förlag 2010.
- Milanovic, Branko, "Global income distribution in numbers: In history and now", World Bank Policy research paper 6259, november 2012.
- Misgeld, Klas (red.), *Socialdemokratins program 1897 till 1990*, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek 2001.
- Molander, Per, *Ojämlighetens anatomi*, Weyler 2014.
- Müller, Jan-Werner, *Vad är populism? En essä (Was ist Populismus? Ein Essay, 2016)*, översatt av Hillevi Jonsson, Daidalos 2016.
- Myrdal, Alva & Gunnar Myrdal, *Kris i befolkningsfrågan* (original 1934), Nya Doxa 1997.

- Myrdal, Gunnar, "Socialpolitikens dilemma I", *Spektrum*, nr 3/1932 (a), s. 1-13.
- _____ "Socialpolitikens dilemma II", *Spektrum*, nr 4/1932 (b), s. 13-31.
- Nilsson, Anders & Örjan Nyström, *Den sociala demokratins andra århundrade? Pusselbitar till en ny reformistisk strategi*, Atlas 2005.
- Nussbaum, Martha C., "Socialdemokrati enligt Aristoteles" ("Aristotelian social democracy", 1990), *Känslans skärpa, tankens inlevelse: Essäer om etik och politik*, översatt av Zagorka Zivkovic, Symposium 1995, s 169-243.
- _____ *Främja förmågor: En modell för mänsklig utveckling (Creating capabilities: The human development approach*, 2011), översatt av Emeli André, Karneval 2013.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, *Alliansseger: Redogörelse för 2006 års valundersökning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet och Statistiska centralbyrån*, Göteborgs universitet 2008.
- Pettersson, Henry, *Studier i rött: Socialdemokratins idéer*, Premiss förlag 2005.
- Piketty, Thomas, *Kapitalet i tjugoförsta århundradet (Le capital au XXIe siècle*, 2013), översatt av Lars Ohlsson, Karneval 2015.
- Rothstein, Bo, "En ny samhällsteori för socialdemokrati", *Tvärdrag*, nr 3-4, 2010.
- _____ & Sven Steinmo, "Social Democracy in Crisis? What Crisis?", Michael Keating & David McCrone, *The Crisis of Social Democracy in Europe*, Edinburgh University Press 2015, s. 87-106.
- Sen, Amartya, *Commodities and capabilities*, North-Holland 1985.
- Therborn, Göran, *Ojämlighet dödar (The killing fields of inequality*, 2013), översatt av Henrik Gundenäs, Arkiv 2016.
- Tingsten, Herbert, *Den svenska socialdemokratiens idéutveckling*, 2 vol., Tiden 1941.
- Svallfors, Stefan, *Klassambällets kollektiva medvetande: Klass och attityder i jämförande perspektiv*, Boréa 2004.
- Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, *Omstart för socialdemokratin: Socialdemokraternas kriskommission*, Socialdemokraterna 2011.